

met theater *an sich* te maken had, te bereiken, was Grotowski natuurlijk steeds minder gebonden aan het Laboratorium in Wrocław. In de bossen, buiten de stad, was met man en macht gewerkt aan de verbouwing van een immense schuur tot werkruimte. Van overal ter wereld kwamen individuen hun steentje bijdragen tot het Bronnenproject in de workshops te Brzezinka. Grotowski breidde de groep uit tot 36 vaste leden, een multinationalaal gezelschap op zoek naar resultaten en research op de rand van de theatrale ervaring. Resten van een primitieve blokhut zijn de enige overblijfselen van deze uitwisseling van cultuurgebonden kennis. De grote schuur is leeg en verlaten achtergebleven. Zwarte metalen luiken sluiten de ruimtes af, zodat er geen licht binnen kan. De sfeer is nog zwanger van barstende energie en gemotiveerde inspanning. Maar met Grotowski verlieten ook de meeste leden het theater.

Ontbinding

Op het einde van de jaren '70, en tijdens de politiek benepen situatie in Polen in 1980-81 waren enkele leden van het Lab in het buitenland, al dan niet toevallig. Grotowski gaf een gastseminarie in New York en nadien in Californië, om vervolgens zijn project voort te zetten bij Eugenio Barba in Denemarken. Zbyszek Cynkutis kreeg officiële toestemming om het land te verlaten en in Kansas te gaan doceren. De samenwerking in het Laboratorium begon aan centrale kracht te verliezen. Niet enkel doordat Grotowski zich van de groep losmaakte om zich in de States te vestigen. Ook de andere leden verloren hun motivatie om door te gaan. Het leek alsof de kleine vlam die nog restte van het ooit zo hevige vuur, zichzelf nu stilaan bluste.

De dood van Antoni Jaholkowski, die in 1981 stierf aan kanker, was de aanleiding tot de ontbinding van het Laboratorium. Door zijn overlijden moest een punt worden gezet achter de voorstellingen van *Apocalypsis cum figuris*. Voor de resterende leden was er geen enkele reden tot samenblijven meer. Het plotselinge overlijden van twee andere kernleden bespoedigde het proces. De sfeer in het Wrocławse centrum moet nogal doods geweest zijn, toen de overblijvende doorbijters er de bijl bij neerlegden. Vanuit de States kwam geen commentaar, wat er eens te meer op wees dat voor Grotowski zijn Poolse periode voorbij was. Cieslak, Mirecka, Moli, Flaszen en de rest van het gezelschap sloten de deuren van het Laboratorium op 31 augustus 1984, 25

jaar na zijn oprichting.

De enige die achteraf beweerde spijt te hebben van de sluiting, was Cynkutis. Maar hij bevond zich op het moment van de beslissing niet ter plaatse, zodat hij geen inspraak had. De afwezigen hebben ongelijk, maar dat hun afwezigheid onrechtstreeks meebeslist in de afloop, zien ze over het hoofd.

Grotowski brak schijnbaar met zijn theatergroep door tijdens de moeilijke jaren van de Krijgswet het land te verlaten. Waarom hij eigenlijk precies vertrok, is niet geweten. In Polen worden daarover geen vragen gesteld. In deze periode van politieke onlusten hebben zoveel Polen het land verlaten, zonder ooit een sluitende verantwoording voor te leggen. Velen wilden weg en namen de gelegenheid te baat om er vandoor te gaan, zelfs al hadden ze met de politieke situatie niets te maken. Grotowski kreeg het aanbod om aan de universiteit te Irvine, Californië, te doceren. De mogelijkheden die hem geboden werden, waren overdonderend, zodat het dom zou geweest zijn dit aanbod af te slaan om in Polen voort te boeren. Vooral omdat het hem wel al duidelijk moet zijn geweest dat het Laboratorium een zinkend schip was en hij er met zijn theaterresearch niet ver meer vooruitkon. De kapitein verliet als eerste het schip. Misschien dacht hij dat de achtergebleven matrozen beter konden zwemmen dan ze uiteindelijk bewezen. Hij keerde nooit op zijn stappen terug en liet de drenkelingen voor wat ze waren. Als bagage nam hij enkel de resultaten van zijn jarenlange experimenten mee, om op basis daarvan zijn wetenschappelijk onderzoek te kunnen voortzetten.

Het vierde luik van Grotowski's werk, en voorlopig het laatste, bestaat erin dat hij niet meer de basiscultuur bestudeert, maar wel de middelen die de acculturatieproblemen veroorzaken, rituele elementen namelijk, los van elke godsdienst of symboliek, die op de betrokkenen een afgebakende, te bestuderen invloed hebben. Hij legt de nadruk op beweging, ritme, taal en ruimte en blijft daardoor nog steeds een beroep doen op theater als medium. Onder de titel *Objective Drama* onderzoekt hij met een team van studenten, technische specialisten en meesters van rituelen uit verschillende culturen op welke manier deze elementen te manipuleren of uit te bouwen zijn. Op de campus van Irvine staan twee gebouwen te zijner beschikking: een schuurvormig historisch bouwwerk en een leefruimte voor de groep medewerkers.

Daarboven wordt in Toscane, Italië, een centrum opgericht, spe-

ciaal aan zijn werk gewijd. Zelf beweert hij dat hij in beide plaatsen aan andere projecten werkt. Maar over wat hij in Italië doet, is weinig bekend.

In Polen over Grotowski praten is een vreemde belevenis. Je krijgt het gevoel een verkeerd thema aan te snijden. De meest gangbare reactie op welke vraag dan ook, is dat het tijdperk van Grotowski voorbij is, dat zijn experimenten dood zijn. Hij is er volledig in ongenade gevallen, lijkt het. Omdat hij het land voorgoed verliet? Omdat zijn research niet meer met het traditionele theater te maken heeft? Omdat zijn theorieën echt *passé* zijn?

Professor Zbigniew Osinski, de grote specialist in het Laboratoriumwerk van Grotowski, beweert dat het een zeer individueel probleem is, met een zuiver emotionele basis. "Niemand is profeet in eigen land. Bergman is beter bekend in Polen dan in Zweden. En waarom werkt Peter Brook in Parijs? Voor de achterblijvers die met het Laboratorium te maken hadden, blijven er enkel herinneringen. Zij die het theater van ver beleefden, kennen alleen de mythes en roddels. En voor de jongere generatie, die Grotowski niet kende in Polen, of tenminste niet op zijn hoogtepunten, is hij zoals Stanislavski of Meyerhold voor de hun volgende generaties: een genie, een legende. Grotowski was steeds een zeer controversieel figuur door zijn niet conventionele levenswijze en experimenten. Toen hij in Polen was, kwam hij vaak op een zinloze wijze in opspraak. Sinds zijn vertrek was er maar één persoon in staat om redelijk over hem te praten, en dat was Zbyszek Cynkutis." (4)

Tweede Studio

In 1961 had Cynkutis zich bij het Laboratorium aangesloten, samen met Ryszard Cieslak. Twintig jaar lang bleef hij één van de kernleden. Hij liet zich niet enkel opmerken als acteur tijdens de periode van het arme theater. Ook om zijn didactisch inzicht bij de paratheaterworkshops werd hij geprezen. Daar waar Grotowski zijn theorie verder uitbouwde in de wetenschappelijke richting, los van het theater, bleef Cynkutis de nadruk leggen op het theater als medium van ontmoeting. Over het werk van Grotowski zei hij in 1979: "In de periode 1970-73 dachten we dat we een hoop tijd aan het verliezen waren, omdat we dat waar we ons mee bezig hielden, niet begrepen. Grotowski wist echter waar hij met ons naartoe wou. Nu – vandaag – verstaan we het beter." (5)